

Genderintegratie

Memorandum

Commissie Vrouwen en Ontwikkeling

Brederodestraat 6
1000 Brussel
Belgi

Tel: 32/02/519 08 41

Fax: 32/02/519 06 83

E Mail: leen.debecker@diplobel.fed.be

Commissie Vrouwen en Ontwikkeling

Voorwoord

Deze brochure, die oorspronkelijk werd opgesteld voor het opmaken van de thematische strategienota's en de landenstrategienota's, is ook nuttig voor alle personen die verantwoordelijkheid dragen voor projecten en ontwikkelingsprogramma's.

In de terminologie die ingang heeft gevonden in ontwikkelingskringen wordt de evolutie van ideeën en concepten over de integratie van vrouwen goed weergegeven. Daarom beginnen wij dit memorandum met een korte weergave van wat er onder de belangrijkste concepten wordt verstaan.

1. Enkele definities

Integratie van vrouwen in ontwikkeling (IVO): deze benadering identificeert vrouwen voor het eerst als belangrijke actoren in het ontwikkelingsproces. Hun deelname of afwezigheid vertaalt zich in de doeltreffendheid van projecten. Integratie betekent hier vooral deelname in programma's, bijvoorbeeld om hun inkomsten te verhogen of hun (vaak traditionele) rollen te ondersteunen waardoor al het menselijk kapitaal gemobiliseerd wordt voor ontwikkeling.

Integratie van gender in ontwikkeling (IGO): deze benadering gaat verder en stelt de ongelijkheden en machtsverschillen tussen mannen en vrouwen ter discussie. Genderongelijkheid wordt als hinderpaal beschouwd voor volwaardige participatie van vrouwen en daarmee als een rem op rechtvaardige ontwikkeling. Integratie betekent hier veeleer het vertrekken vanuit een genderanalyse om tot strategische keuzes te komen voor mainstreaming (volledige integratie op alle niveau's) of positieve actie (bijkomende acties voor vrouwen als gemarginaliseerde groep).

☞ **'Gender'** verwijst niet naar de biologische verschillen tussen mannen en vrouwen (seks) maar naar de maatschappelijke invulling daarvan. In alle samenlevingen worden mannelijke en vrouwelijke rollen gecreëerd die alle menselijke interactie categoriseert. Deze rollen variëren naar tijd en plaats en betreffen zowel mannen als vrouwen. Het gaat om de machtsrelatie tussen beiden (genderverhoudingen). Het integreren van gender betekent dan ook rekening houden met maatschappelijke positie van mannen en vrouwen: hun behoeften, prioriteiten, potentieel en strategieën, alsook met de evolutie van de genderverhoudingen gedurende het hele ontwikkelingsproces.

☞ **Genderanalyse:** is een instrument dat het mogelijk maakt om de eventueel verschillende noden van mannen en vrouwen te identificeren (zoals toegang tot en controle over de productiemiddelen zoals water, grond, kapitaal, kennis...), evenals de belemmeringen en de specifieke kansen en de respectievelijke overlevingsstrategieën. Deze analyse omvat zowel hun praktische (verbeteren van levensomstandigheden) als hun strategische behoeften (structureel verbeteren van de maatschappelijke positie van vrouwen en ontwikkeling naar een meer gelijkwaardige samenleving).

☞ **'Mainstreaming':** is een strategie om de genderdimensie systematisch te integreren van de formulering van het ontwikkelingsbeleid, via alle fasen van de implementatie tot bij de evaluatie ervan, en dit om te garanderen dat ontwikkeling de (feitelijke en juridische) gelijkheid van mannen en vrouwen realiseert. Deze strategie correspondeert met de doelstellingen van het Europese gelijke-kansenbeleid in alle sectoren. De focus is gericht op de gelijkwaardige participatie van mannen en vrouwen en beoogt de opheffing van machtsongelijkheid tussen beiden.

☞ **'Positieve actie':** is een strategie die acties behelst ter bevordering van een benadeelde groep (in deze context; vrouwen in het algemeen of een specifieke categorie vrouwen). Dit wordt expliciet opgenomen in het budget met de bedoeling om de gelijkheid tussen mannen en vrouwen die (rechtstreeks of onrechtstreeks) bij het ontwikkelingsprogramma betrokken zijn, te vergroten.

In de terminologie van het logisch kader betekent genderintegratie het volgende:

Of de algemene doelstelling van de Internationale Samenwerking

→ duurzame ontwikkeling,

Of één van de voorwaarden voor duurzame ontwikkeling

→ (juridische en feitelijke) gelijkheid tussen mannen en vrouwen¹,

De interventielogica houdt in dat er expliciet rekening gehouden wordt met de genderdimensie, als specifieke doelstelling of toch minstens als “verwacht resultaat”.

Daarom moet elk ontwikkelingsprogramma een strategie omvatten om gendergelijkheid te bevorderen en/of te waarborgen dat deze voorwaarde zal worden vervuld door andere actoren, in samenwerking/coördinatie met de IS.

¹ Cfr. beleidsnota ABOS, augustus 1998, onder de titel “Gelijkheid tussen mannen en vrouwen, voorwaarde voor duurzame ontwikkeling.”

2. Wat houden de strategieën voor genderintegratie in?

- ☞ “Positieve” acties
  - maatregelen voor positieve discriminatie ten gunste van (een deel van) de benadeelde of ondervertegenwoordigde bevolkingsgroep.
- ☞ Mainstreaming
  - de integratie van gender, zowel transversaal (in alle sectoren) als longitudinaal (vanaf de programmering via alle fasen van de project-cyclus tot en met de evaluatie).
- ☞ Een combinatie van beide benaderingen, zodat ze elkaars zwakke punten compenseren. De eerste benadering houdt immers het risico in dat er slechts een minimaal budget uitgetrokken wordt en dat gender-acties gemarginaliseerd worden in het geheel van het programma. De tweede benadering houdt dan weer het risico in dat de genderongelijkheden minder zichtbaar worden en het genderbeleid verwatert. De derde strategie is dan ook de meest doeltreffende.

Afhankelijk van de context kan het noodzakelijk zijn om gedurende bepaalde tijd specifieke projecten te plannen ten gunste van vrouwen, zodat ze kunnen profiteren van ontwikkelingskansen. Transversaal en longitudinaal rekening houden met de inbreng en de eigenheid van vrouwen

in alle programma's is echter doeltreffender in termen van ontwikkeling en kan betere resultaten opleveren voor de evolutie van de man/vrouw-relaties. Toch mogen we niet vervallen in een louter instrumentele benadering waarbij de participatie van vrouwen beperkt wordt tot een manier om de ontwikkelingssamenwerking doeltreffender te laten verlopen. Op die manier worden de gelijke rechten en de prioriteiten van vrouwen immers miskend. Uiteindelijk is het via gemeenschappelijke activiteiten dat vrouwen deelnemen aan de agenda-setting en besluitvorming.

De strategie van mainstreaming mag niet beperkt blijven tot het toevoegen van de categorie vrouwen aan de huidige ontwikkelingsprogramma's. Hun ervaringen, emoties en visies moeten weerklank vinden in de processen van besluitvorming. Het resultaat mag niet de status quo zijn met een aanvulling door vrouwen maar een hertekening van de huidige relaties op basis van wat vrouwen belangrijk achten. Dat betekent dat we in een bepaald land op een bepaald moment weten wat er op het spel staat en dat integreren in de contextbeschrijvingen die de samenwerkingsstrategie kadert.

Het komt erop aan gendergelijkwaardigheid bovenaan de politieke agenda te krijgen, om de huidige relaties van dominantie en onderschikking die de genderverhoudingen wereldwijd kenmerkt, recht te zetten. Erkenning van de gelijke rechten van vrouwen, zonder evenwel de verschillen te ontkennen, maakt een nieuwe visie op de maatschappij en dus op ontwikkeling mogelijk.

Wat betekent dat in de praktijk?

a. De juiste terminologie hanteren

Gender uitdrukken in formuleringen als “de vrouwenproblematiek” is niet correct. Op die manier wordt de diversiteit van de ervaringen en de visies van vrouwen immers miskend. Eén vrouwenmodel bestaat niet, dé modelvrouw evenmin. Gender heeft met vrouwen en mannen te maken, met de relaties en ongelijkheden tussen beiden.

b. Een genderanalyse uitvoeren

(of gebruik maken van bestaande analyses van instellingen, donoren of NGO's).

In plaats van een apart hoofdstuk of enkele paragrafen te wijden aan de situatie van vrouwen in een bepaald land of in een interventiesector van de Belgische samenwerking is het noodzakelijk om de specifieke beperkingen en mogelijkheden te identificeren waar de mannen en vrouwen in dit land mee geconfronteerd worden, ongeacht de sector in kwestie.

De CVO adviseert om een volledig rapport op te stellen over de gendersituatie in elk in elk desbetreffend land. Een dergelijk rapport zou de levensomstandigheden van de vrouwen en mannen schetsen, hun rechten en wettelijk statuut, de toegang die ze hebben tot of de controle die ze uitoefenen over hulpbronnen zoals grond, productiemiddelen, kredieten, onderwijs, de mogelijkheden die ze hebben om hun burgerschap volwaardig uit te oefenen enz.

De sleutelelementen van dit rapport, de kritische punten en de prioriteiten die er voor ontwikkelingsprogramma's uit voortvloeien, zouden geïntegreerd moeten worden in elke geografische nota, hoewel dat niet formeel voorgeschreven is.

Als tijdgebrek diepgaander onderzoek onmogelijk maakt, zouden de geografische nota's in eerste fase minimaal moeten verwijzen naar de huidige genderverhoudingen in een land (indien mogelijk gekaderd in een analyse van het maatschappelijk debat over gender(on)gelijkwaardigheid ter plaatse).

En bovendien de belangrijkste actoren (staat, civiele maatschappij) identificeren alsmede de voorwaarden waaronder deze participeren in de voorgestelde samenwerkingsstrategie.

c. Ondersteunen van een participatieve benadering en uitbouwen van capaciteiten in functie van machtsopbouw (empowerment)

De bevolking van het Zuiden kan vaak pas deelnemen aan ontwikkelingsprocessen wanneer ze participatie aan het beleid kunnen afdwingen. Dankzij machtsopbouw op politiek, economisch en sociaal vlak kunnen zowel vrouwen als mannen beslissen over hun eigen lichaam en leven. Om dat doel te bereiken, moeten wij organisaties en bewegingen ondersteunen die een genderaanpak hanteren en ertoe bijdragen dat lokale stemmen van mannen en vrouwen (inter-)nationaal gehoord worden.

Capaciteitsversterking in het Zuiden impliceert ook dat er specifieke genderopleidingen georganiseerd worden voor mannen.

d. Zich baseren op de tijdsdynamiek (longitudinale aanpak)

In tegenstelling tot sekse, verschilt gender naar tijd en plaats. De evolutie van die maatschappelijke rollen van mannen en vrouwen vormt een weerslag van de algemene levenskwaliteit in de samenleving. Dit dient gebruikt te worden als belangrijk element in de analyse van een sociale context, en in het opstellen van indicatoren.

Mainstreaming impliceert immers dat genderbewustzijn alle fasen van de ontwikkelingsprogramma's kenmerkt:

- ☞ de sociale analyse van de context die de interventies voorafgaat (programmering),
- ☞ het opsporen van de praktische en strategische belangen², respectievelijk van vrouwen en mannen (identificatie),
- ☞ de keuze van de strategieën voor bij voorbeeld de keuze van gemeenschappelijke of specifieke acties, voor overleg- en uitvoeringsmethoden, voor gebruikte middelen en de keuze van de evaluatiecriteria (formulering),
- ☞ de evaluatie moet de impact van een interventie op de relaties en de ongelijkheden tussen vrouwen en mannen systematisch behelzen. Daartoe moeten van bij de van het project (evaluatie) sekse-specifieke indicatoren opgesteld worden.

² Al te vaak worden de strategische belangen van vrouwen pas geïdentificeerd tijdens de uitvoering van het project.

3. Welke middelen hanteren en hoe?

☞ Participatieve methoden

Het gebruiken van participatieve methoden is een goede manier om te verzekeren dat er rekening wordt gehouden met de mogelijk uiteenlopende belangen van mannen en vrouwen. Evenwel op voorwaarde dat de onderdrukte groep vertegenwoordigd wordt door minstens één derde van de deelnemers. De ervaring leert dat, als dit quotum niet gehaald wordt, participatie aan besluitvorming zelden tot grotere gelijkheid leidt. Daarom moeten er dringend mechanismen worden uitgewerkt voor een systematische gelijke vertegenwoordiging van vrouwen en mannen (m.a.w. om de aanwezigheid van vrouwen te bevorderen) in alle fora waar ontwikkelingsprojecten en programma's worden vastgelegd en uitgewerkt, ondersteund door de Belgische internationale samenwerking, de gemengde commissies, de PRSP's (of andere programma's met verschillende geldschieters), de DIP-seminaries en de andere methoden (MARP enz.) die inspraak geven aan de civiele maatschappij of haar vertegenwoordigers.

☞ Human resources

We moeten wel opletten om geen schijn-participatie te creëren of samen te werken met schijnfiguren die als façade dienen voor emancipatie. Vandaar dat de attachés van DGOS een beroep zouden moeten kunnen doen op lokale genderexperten. Zij kunnen helpen om eventuele

belangenconflicten of -vermengingen op te sporen die een democratisch proces verstoren of voorkomen dat een deel van de doelgroep (mannen of vrouwen) bereikt wordt.

Opvolgingsprocedures en aangepaste indicatoren

Het zou nuttig zijn om nieuwe procedures te ontwerpen (of de huidige aan te passen) om de opvolging te verzekeren van de verbintenissen die België is aangegaan om de gelijkheid tussen mannen en vrouwen te bevorderen. Hiertoe bieden de processen waarmee wereldwijd de follow-up van de uitvoering van het Actieplatform van de Peking-Conferentie(1995) goed gestructureerd kader. Het Actieplatform omvat 12 prioritaire aandachtsdomeinen voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen, met corresponderende indicatoren. Deze kunnen zowel gebruikt worden om de context te analyseren, als om de follow-up van de verbintenissen of de impact van de getroffen maatregelen te evalueren.

Wat de specifieke programma's betreft, is het belangrijk om de (vaak kwalitatieve) indicatoren te integreren waarmee de impact op de genderrelaties kan worden geëvalueerd en waarmee kan worden nagegaan in welke mate de vrijgemaakte middelen de gelijkheidsdoelstelling helpen bevorderen. Om dat mogelijk te maken moet die doelstelling expliciet vermeld worden (als zodanig of toch minstens op het niveau van de verwachte resultaten).

Tenslotte zijn voor de meeste landen genderspecifieke indicatoren beschikbaar, m.a.w. indicatoren om de evolutie te meten van maatschappelijke verschillen tussen vrouwen en mannen in een bepaald land. Ze worden op grote schaal verspreid, onder meer in het laatste rapport van UNIFEM.

Financiële middelen

Het is van het grootste belang om in een land vast te stellen of de politieke wil bestaat om gendergelijkwaardigheid te realiseren, hoe sterk deze wil is en hoe ze concreet tot uiting komt. Hierin spelen cultuurhistorische achtergronden mee, economische en/of politieke context, en verbintenissen aangegaan om vrouwen- en mensenrechten te realiseren. Hierin speelt ook de toewijzing van middelen een rol. Daarin moeten keuzes gemaakt worden. Zoals ook de Internationale Samenwerking keuzes moet maken voor substantiële ondersteuning, desgewillend van vooruitstrevende krachten binnen de overheid of civiele maatschappij die ijveren voor gendergelijkheid.

Gendermainstreaming vergt een serieus financieel engagement. De toegewezen middelen moeten voldoende zijn om de integratie van gender in de partnerlanden en in België effectief te dekken, met name in:

- de beleidsmaatregelen, nationale strategieën en ontwikkelingsprogramma's
- de programma's voor ontwikkelingseducatie
- de vorming van het personeel van de administratie en haar interne procedures.

In verband met dit laatste punt kunnen de attachés, als ze dat nuttig achten, vragen dat de Internationale Samenwerking gespecialiseerde gendervormingen organiseert of open stelt voor henzelf en eventueel hun partners. Deze zouden hen de kans bieden om vertrouwd te raken met reeds bestaande instrumenten voor gendergelijkwaardigheid (die ook door anderen gebruikt worden in hetzelfde land) en deze aan te wenden bij de follow-up van nationale ontwikkelingsprocessen.